

İSTATİSTİK VERİLERE GÖRE HAYVANCILIĞIMIZDA KUZEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN ve ERZURUM İLİNİN YERİ İLE MEVCUT PROBLEMLERİ ve ÇÖZÜM OLANAKLARI I.

Macit ÖZHAN¹

Ö Z E T

Yurdumuzda tarımın önemini belirten ve tarımsal faaliyetimizde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin yerini açıklayan bu yazıda, ayrıca Erzurum ilinin tüm yurt tarımında ve bizatihi içinde bulunduğu bölgedeki yerini saptamaya çalışılmıştır.

Bu yazıda genellikle hayvancılık konu edinilmiş ve bu faaliyet içinde de sığırcılığa daha fazla ağırlık verilmiştir.

Hayvancılığımızın durumu, sorunları, hayvansal protein açığı, et tüketimi gibi konular son günlerde önem kazanmış ve bu nedenle gerek matbuatta, gerekse TRT de yayınlar ve açık oturumlar düzenlenmiştir.

Konunun bu güncellik havası içinde bulunduğu sırada, Devlet İstatistik Enstitüsünün yayınlarından yararlanarak Atatürk Üniversitesinin kurulduğu Erzurum ilinin ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin hayvancılık potansiyeli ve sorunları dile getirilmeğe çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

Ekonomisi tarıma dayalı ülkelerden biri olan yurdumuzda, hayvancılık faaliyetleri tarım sektörün

de önemli bir yer işgal etmektedir. Nüfusumuzun % 62'sinin kırsal alanlarda yaşadığı ve çalışan nüfusumuzun da % 66.9'unun tarımla uğraştığı bir gerçektir.

(1) Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Profesörü.

Kırk milyona ulaştığımızı tahmin ettiğimiz şu günlerde, asgari 25-26 milyon kişi tarım sektöründe faaliyet gösteriyor demektir. Yurdumuzda tarımdan geçimini sağlayan işletmelerin hemen tümünde hayvancılık yapılmaktadır. Bu nedenle, hayvancılığımızdaki problemler çok geniş bir kütlenin problemidir.

Hemen herkesin üzerinde ittifakla birleştiği konu, yurdumuzda da sığır ve koyun sayısının gereğinde fazla sayıda olduğu, buna karşılık verim düzeylerinin düşüklüğüdür. Sığırlarda 80—90 kg. karkas 600 kg. civarındaki süt üretimi şüphesiz ki, başka devletlerinki ile mukayese edildiğinde çok düşük kalmaktadır. Koyunlarımızdaki üretim düzeyi de bundan pek farklı değildir. Çok yüksek bir potansiyele sahip olduğumuz bu alanda, üretim düzeyimizin yetersiz oluş nedenlerini ortaya koymak ve üretimi engelleyen bu nedenlere çözüm getirmek, gerek Ziraat Fakültelerinin, gerekse Gıda—Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının görevleri arasındadır. Her iki kuruluşun el ele çalışması, sorunlara çözüm getirmede kolaylık sağlayacaktır. Bu nedenle konu ile ilgili ve konu içinde uzun yıllarını harcamış bir öğretim üyesi olarak görüşlerimi bildirmeyi, üreticiler için faydalı mütalâa etmekteyim.

II. YURDUMUZDA HAYVANCILIĞIN DURUMU

Bu başlık altında esasen hayvancılığın içinde bulunduğu kötü durumu tümüyle incelemek olanağı mevcuttur. Bir çok yazılarımızda,

kongre, konferans ve benzeri toplantılarda bu konu çok değişik boyutlarda incelenmiştir. Bu nedenle, burada tekrarının bir yardım sağlayacağı kanaatinde değilim. Bu sebeple, genellikle bazı istatistikî bilgiler vermekle yetineceğim.

A. Tüm Hayvan Varlığımız.

Elimizde mevcut en son istatistiklere göre, yurdumuzda 1974 yılında 40 539 000 baş koyun; 15 190 000 baş kıl keçisi; 3 556 000 baş tiftik keçisi; 13 387 000 baş sığır; 1 022 000 baş manda; 19 000 deve; 878 000 at; 1 522 000 eşek; 299 000 katır; 15 000 domuz ve 38 660 000 adet kümes hayvanı (Tavuk + horoz) mevcuttur.

Miktarları az olan deve ve domuzu hesap dışı bırakırsak, yurdumuz çayır ve mer'alarından yararlanan hayvan sayısı baş olarak 76 milyondur. Her yıl alanı eksilen çayır ve mer'alarımızda, sayısı her yıl artan hayvan otlamaktadır. 1970 yılında bu alanlarda otlayan hayvanlar 73 milyon baş iken, 1974 de 76 milyona ulaşmıştır. Buna karşılık 1974 yılındaki çayır ve mer'a alanımız, 1970 yılına oranla artmış aksine azalmıştır.

1. Sığır Varlığımız .

Yurdumuzda sığır varlığımızın durumunu biraz daha detaylı açıklamak için 1967—74 yılları arasındaki sayıları bir cetvel halinde verilmiştir. Cetvel 1 incelendiğinde görüleceği gibi 1967 yılından 1972 yılına kadar sığır varlığımızda devamlı bir azalma olmuş, daha

**Cetvel 1. Yurdumuzda Mevcut Sığır ve Dana Sayısı, Bunların Kesilenleri,
Karkas Ağırlıkları ve Fert Başına Sığır Sayısı.**

Yıl	Nüfus 1000	Mevcut 1000 baş	S I Ğ I R			D A N A			Kesilen Sığır ve Dana	
			Fert başına	Kesilen adet	Et mik. ton	Karkas Kg.	Kesilen adet	Et mik. Ton		Karkas Kg.
1967	32 750	14 165	0.43	782 709	66 814	85.3	472 126	14 716	31.1	8.85
1968	33 585	13 761	0.41	797 536	69 398	87.0	552 524	17 612	31.8	9.81
1969	34 442	13 189	0.38	882 382	77 361	87.6	676 058	21 271	31.4	11.81
1970	35 321	12 756	0.36	849 940	72 426	85.2	734 970	22 927	31.2	12.24
1971	36 221	12 653	0.35	794 278	67 277	84.7	596 112	19 253	32.2	10.98
1972	37 146	13 045	0.35	699 910	56 769	81.1	579 340	19 426	33.5	9.80
1973	38 094	13 326	0.35	795 625	63 582	79.9	673 695	21 620	32.0	11.10
1974	39 066	13 387	0.34	951 065	76 408	80.3	866 810	27 627	31.0	13.57

sonraki yıllarda ise, tekrar yükselmeye başlamıştır. Buna rağmen 1967 yılındaki miktara ulaşamamıştır. Esasen böyle bir artış da arzu edilmemektedir. Zira daha önce de belirtildiği gibi, çayır ve mer'a alanlarında bir azalma mevcuttur. Dolayısıyla belirli bir alandan yararlanılan sığır sayısı artmış olacak ve mer'alar daha fazla tahrip edilecektir.

Nüfusumuz hızlı bir artışla, her yıl bir milyon artarak, 1974 yılında 39 milyona ulaşmış, fert başına isabet eden sığır sayısı da bu artışa paralel olarak 1967 de 0.43 iken, 1974 de 0.34'e düşmüştür.

Cetvelde karkas ağırlığı sütünü normal bir görünüm vermemektedir. 1967 yılından 1969 yılına kadar karkas üretiminde artış mevcut iken, 1973 yılına kadar devamlı bir eksilme görülmekte, 1974 yılında da 1967 yılındaki ağırlığa ulaşmamaktadır.

Yurdumuzda son 10 yıl içinde gerek yerli hayvanlarımıza kütür kanı katmak, gerekse dışarıdan dişi ve erkek damızlık ithal etmek suretiyle kesif bir ıslah çalışması yürütülmektedir. Bu çalışmalar neticesinde elde edilen döllerin bir kısmı kasaplık olarak kullanıldığına göre, karkas ağırlığında düşme değil, bilakis artma olması gerekirdi. Böyle bir çelişkiyi izah olanaksızdır. Kaldı ki, kombinalardaki ortalama karkas ağırlığı 110—120 kg. civarındadır. Kesimlerin çoğunluğu belediye mezbahalarında yapıldığından, burada kesilen zayıf

hayvanlar nedeniyle karkas ağırlığı düşük görülmektedir.

Sığır karkas ağırlığında 7 kg.'lik bir eksilme olurken, dana karkaslarında bu kadar büyük farka rastlanmamaktadır. Esasen bunlarda büyük bir artışın olması gerekirdi. Zira son yıllarda Şeker Şirketinin yaptırdığı besi işinde genellikle 2—3 yaş arasındaki genç hayvanlar kullanılmaktadır. Rasyonları ve besiyeye alınan hayvanların kondisyonları iyi olduğu halde, karkasta eksilme danalar için daha da şaşırtıcı olmuştur.

Genç hayvanların kesimindeki artış miktarları cetvelde görülmektedir. 1967 yılında 472 126 dana kesilirken, 1974 yılında bu rakam 866 810'a yükselmiştir. Bu derece yüksek artış sığır kesiminde görülmektedir. Dana kesimindeki bu artış tüm sığır kesimini etkilediği için, cetvelde kesilen sığır yüzdesi sütununda son yıllara doğru devamlı bir yükseliş olmuştur. 1967 yılında mevcut sığırların % 8.85'i kesime tabi tutulurken, bu oran 1974 yılında % 13.57'ye yükselmiştir. Nüfusumuzda devamlı bir artış olurken, sığır kesiminde de belirli bir miktarda devamlı artışın olması normaldir. Son yedi yıldaki nüfus artışı ile sığır, koyun ve keçi sayısındaki durumu ise, aşağıdaki grafikten izlemek mümkündür.

Sığırlarda müşahade edilen bu durumu koyunlarda da izlemek mümkündür.

Cetvel 2'de görüldüğü gibi,

1967 yılında 35 878 000 baş koyun varken bu miktar devamlı bir artış ile 40 539 000'e ulaşmıştır. Beş milyona yakın artış, ilk bakışta cazip görünmektedir, fakat yem üretim durumu ile daha önce de belirtilen çayır ve mer'aların durumu dikkate alındığında pek te iç açıcı olmamaktadır. Keçilerde de bir milyonluk artışın olduğu görülmektedir. Şu halde her geçen yıl azalan çayır—mer'a alanında, her yıl artan sayıda hayvan otlatmaktayız. Mer'alarda gerekli ıslahat ta yapılmadığına göre, durumun vehametini daha başka şekilde açıklamaya çalışmakta bir mânâ olmasa gerektir.

a) Sığır Varlığı Bakımından Bölgelerin Durumu.

Yurdumuz 9 tarımsal bölgeye ayrılmıştır. Cetvel 2'de görülen böl-

gelere dahil olan iller şunlardır:

1. Orta Kuzey Bölge : Ankara, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Kırşehir, Kütahya, Uşak, Yozgat .

2. Ege Bölgesi : Aydın, Balıkesir, Burdur, Çanakkale, Denizli, İzmir, Isparta, Manisa, Muğla.

3. Marmara Bölgesi : Bursa, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ.

4. Akdeniz Bölgesi : Adana, Antalya, Gaziantep, Hatay, İçel, Maraş.

5. Kuzey Doğu Bölgesi : Ağrı, Artvin, Erzincan, Erzurum, Kars.

6. Güneydoğu Bölgesi : Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Van.

Cetvel 2. Sığır Varlığı Bakımından Bölgelerin ve Erzurumun Durumu.

Bölgeler	Y ı l l a r			
	1970	1971	1972	1973
Erzurum İli	682 170	673 400	695 360	677 765
Ortakuzey Bölge	1 814 395	1 702 600	1 762 070	1 734 573
Ege Bölgesi	1 223 750	1 235 500	1 264 700	1 261 576
Marmara Bölgesi	681 970	670 900	690 830	683 603
Akdeniz Bölgesi	824 330	842 300	849 150	800 391
Kuzeydoğu Bölgesi	2 051 660	2 102 400	2 203 120	2 093 342
Güneydoğu Bölgesi	1 441 785	1 430 100	1 537 091	1 391 657
Karadeniz Bölgesi	2 349 205	2 444 000	2 447 510	2 324 173
Ortadoğu Bölgesi	1 332 605	1 260 100	1 282 559	1 286 986
Ortagüney Bölgesi	1 036 300	965 100	1 007 960	961 587

7. Karadeniz Bölgesi : Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Ri-

ze, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak.

8. Ortadoğu Bölgesi : Adıyaman, Amasya, Elazığ, Malatya, Sivas, Tokat, Tunceli

9. Ortagüney Bölge : Afyon, Kayseri, Konya, Nevşehir, Niğde.

Cetvel 2 incelendiğinde, 1970-73 yılları arasında sığır varlığı bakımından bölgelerin durumu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu konuda elde mevcut istatistik kaynaklarımız ancak 1973 yılına kadar olan durumu vermeğe müsait olduğundan 1974 ve 1975 yılları verilememiştir.

1970—73 yılları arasında sığır varlığı bakımından Karadeniz Bölgesi ilk sırayı almıştır. 1973 yılında yurdumuzda mevcut 13 236 000 baş sığırın 2 324 173 başı, yani tüm sığır varlığımızın % 17,5'i bu bölgededir. Hemen hemen bu yakın bir mevcutla Kuzeydoğu Bölgesi (2 093 342 baş) Karadeniz Bölgesini izlemektedir. Beş ili kapsayan Kuzeydoğu Bölgesinde tüm sığır varlığımızın % 15,7'si barınmaktadır.

Dikkat edilirse 5 ile ve 2 137 271 kişilik nüfusa sahip olan Kuzeydoğu Bölgesinde, kişi başına hemen hemen 1 sığır düşmekte iken, 9 ili ve 4 594 551 kişilik nüfusu kapsayan Karadeniz Bölgesinde ise 2 kişiye bir sığır düşmektedir. Kuzeydoğu Bölgesindeki işletmelerde hayvancılık, tarımsal faaliyetlerin ana kollarından biridir, zira bölge, iklim ve arazi yapısı bakımından tarım hayvancılık kesimine daha çok elverişlidir. Çayır ve

me'ra olmağa elverişli araziler geniş alanları kaplamaktadır. İrtifa-ın yüksek oluşu, dağlık alanları ve eteklerini me'ra olarak kullanmağa müsait kılmıştır. Buralarda hububat ekimi pek fazla değildir. Vegetasyon devresi kısadır. Erkenci çeşitler istenir. Çoğu kez harmanlar kaldırılmadan kış bastırmaktadır. Buna karşılık Karadeniz Bölgesinde çay ve fındık gibi bahçe bitkileri ziraatı gelişmiştir. Hayvancılık büyük sürüler halinde değil, aile ihtiyacını karşılayacak çapta yapılmaktadır. Daha ziyade süt üretim işletmeleri çoğunluktadır.

Ortakuzey Bölge 1 734 573 baş sığır varlığı ile üçüncü sırayı almaktadır. Ortadoğu ve Ege bölgeleri de bir milyondan fazla sığıra sahip olan bölgelerimizdendir.

Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde daha çok bağ, bahçe ve endüstri bitkileri yetiştirilmesi yapıldığından, hayvan varlığı oldukça düşüktür. Bu bölgelerde daha ziyade süt hayvancılığı revaçtadır. Ortagüney bölgede bir milyona yaklaşan sığır popülasyonu mevcuttur.

Hayvan varlığımız bakımından Kuzeydoğu bölgesinin durumu ele alındığında (Cetvel 3), genellikle son yıllarda sığır ve koyun sayısında artışlar kaydedilirken, bu şekilde yüksek artışları keçilerde görememekteyiz. Nitekim 1970 yılında 2 051 600 baş sığır varlığı ile yurdumuzdaki sığırların % 16,08. —ine sahip olan bu bölgede 1972 yılına kadar bu oran yükselmiş, fakat 1973 de 1970 yılındaki

Cetvel 3. Hayvan Varlığı Bakımından Kuzeydoğu Bölgesinin Durumu

	SİĞİR SAYISI			KOYUN SAYISI			KEÇİ SAYISI		
	Türkiyede	Kuzeydoğu bölgesinde	%	Türkiyede	Kuzeydoğu bölgesinde	%	Türkiyede	Kuzeydoğu bölgesinde	%
	1970	12 756 000	2 051 660	16.08	36 471 000	4 346 950	11.91	19 483 000	753 765
71	12 653 400	2 102 400	16.61	36 760 000	4 591 300	12.48	18 863 000	748 144	3.96
72	13 045 000	2 203 120	16.88	38 806 000	5 140 620	13.24	18 463 000	775 655	3.99
73	13 236 000	2 093 342	15.70	40 093 000	5 295 650	13.20	18 700 000	747 510	4.20

KESİLEN HAYVAN SAYISI

1970	1 584 910	85 690	5.40	6 712 640	198 465	2.95	1 739 206	47 215	2.71
71	1 390 390	97 810	7.03	6 398 000	383 005	5.98	1 836 516	45 005	2.45
72	1 279 250	72 850	5.69	5 909 885	354 420	5.99	1 514 993	46 190	3.04
73	1 469 320	107 525	7.31	5 998 650	314 255	5.23	1 401 395	39 245	2.80

ÜRETİLEN ET (TON)

1970	95 353	7 270	7.62	82 223	3 600	4.37	25 846	790	3.05
71	85 530	8 910	10.41	80 055	7 100	8.86	27 555	768	2.78
72	76 195	6 582	8.63	71 039	6 613	9.30	22 880	800	3.49
73	85 202	10 195	11.96	72 410	5 725	7.90	21 065	700	3.52

oranın da altına düşmüştür. Buna karşılık koyun varlığında 1970 yılından itibaren yurt hayvanlarına oran devamlı artış göstermiştir. 1970 yılında Türkiye'deki koyunların % 11,91'ine sahip olan bölgemizde 1973 yılında bu oran % 13,20'ye yükselmiştir. Bu durum, bölgedeki hayvancılığın sığırdan, koyunculuğa doğru meylettiğini göstermektedir. Esasında durum derinliğine incelenirse, 1973 yılındaki oranın düşük oluşu, o yıl sığırlardaki kesimin koyunlardan çok yüksek olmasından ileri geldiği görülür. Cetvel incelenirse, 1972 yılında 72 850 baş sığır kesilirken, bu miktar 1973 yılında 107 525'e yükseldiği, koyunlarda aynı yıllardaki kesimin 354 420 ile 344 255 olduğu görülür. Koyunda son yıldaki kesim bir önceki yıldan az olurken, sığırdaki bunun ters şekli vaki olmuştur. Dolayısıyla sığır sayısında büyük azalma olurken, koyunda artma görülmektedir. Bu nedenle, hayvancılığın sığırıcılıktan koyunculuğa doğru meyletmesi diye bir durum mevcut değildir. Kuzeydoğu bölgesindeki hayvan kesimlerinde, 1973 yılında sığırlar haricinde yükselme olmamıştır. Koyun ve keçi kesimlerinde düşüş kaydedilmiştir. Bu durum tüketim bölgelerinde oluşan talep yoğunluğundan olduğu gibi, Kuzeydoğu bölgesindeki üreticilerin o yılki yem ve ekonomik durumlarına da bağlıdır.

b) Sığır Varlığı Bakımından Erzurum İlinin Durumu.

Yukarıda açıklanan durum Kuzeydoğu bölgesinde hayvancılığın ne denli önemli olduğunu orta-

ya koymaktadır. Bu bölge içindeki illerden Erzurumun durumunu ayrıca ele alarak incelemek, bu ilin bölge ve yurt içinde hayvancılık yönünden önemini belirtmek bakımından faydalı olacaktır. Kuzeydoğu bölgesinin sığır, koyun ve keçi varlığı bakımından durumu Cetvel 3'de görülmektedir. Yurdumuzdaki sığır varlığının % 16'sı, kesilen sığırların % 7'si ve üretilen etin % 11'i bu bölgededir. Koyun ve keçilerdeki durum da cetvelde görülmektedir.

Kuzeydoğu bölgesi içinde Erzurum ilinin sığır varlığı, kesilen sığır sayısı ve üretilen et miktarları bakımından çok önemli bir yer tuttuğu Cetvel 4'de açıkça görülmektedir. Cetvel 4 iyice incelendiğinde, sadece Erzurum ilinin bölgedeki sığırların hemen hemen 1/3'üne sahip olduğu görülür. Fakat 1970 yılında bölgedeki sığırların %33,24'üne sahip iken bu oran giderek azalmış ve 1973'de % 32,37 ye düşmüştür. Esasında bu düşüşün nedeni 1973 yılındaki yüksek sığır kesimine bağlamak gerekir. Nitekim tüm bölgede 1972—73 yıllarındaki kesim artışı (107 525 — 72 850 = 34 765) Erzurum ilindeki artış kadardır. (75 285 — 43 050 = 32 235). Bölgedeki 107 525 adet sığır kesiminin 75 285'i Erzurum'da vaki olmuştur, daha başka bir deyimle, bölge içindeki kesimlerin % 70'i Erzurum ilindedir. İl sınırları içindeki kesim oranları 1970 yılında % 49'91 iken, 1973 yılında % 70'e çıkmış ve % 20 oranında bir artış olmuştur. Bu şekildeki yüksek kesimler nedeniyle şüphesizki et üretim oranı da yüksek olmakta-

Cetvel 1. Hayvan Varlığı Yönünden Bölge İçinde ERZURUM'un Durumu.

	SIĞIR SAYISI			KOYUN SAYISI			KEÇİ SAYISI		
	Kuzeydoğu bölgesinde	Erzurumda	%	Kuzeydoğu bölgesinde	Erzurumda	%	Kuzeydoğu bölgesinde	Erzurumda	%
	1970	2 051 660	682 170	33.24	4 346 950	1 487 650	34.22	753 765	291 605
71	2 102 400	673 400	32.03	4 591 300	1 467 400	31.96	748 144	293 244	39.99
72	2 203 120	695 360	31.56	5 140 620	1 651 830	32.13	775 655	287 145	37.01
73	2 093 342	677 765	32.37	5 295 650	1 713 680	32.36	747 510	293 240	40.03

KESİLEN HAYVAN SAYISI

1970	85 690	42 770	49.91	198 465	130 565	65.78	47 215	24 905	52.74
71	97 810	59 160	60.48	383 005	319 390	83.39	45 005	17 930	39.84
72	72 850	43 050	59.09	354 420	298 015	84.08	46 190	17 100	37.02
73	107 525	75 285	70.00	314 255	234 125	74.50	39 245	10 585	26.97

ÜRETİLEN ET

1970	7 270	4 860	66.85	3 600	2 470	68.61	790	430	54.43
71	8 910	6 755	75.81	7 100	6 060	83.35	768	320	41.66
72	6 582	4 905	74.52	6 613	5 568	85.55	800	300	37.50
73	10 195	8 575	84.10	5 725	4 445	77.64	700	190	27.14

dır. Nitekim cetvelde de görüldüğü gibi, 1973 yılında bölgede üretilen et miktarının % 84'ü Erzurum ilindedir. Bölgedeki kesim ve et üretim oranlarının bu denli yüksek olmasına, Artvin ve Erzincan'da et kombinasyonunun bulunmaması ve ayrıca Ağrı ve Kars illerinin Erzurum'a yakın olan yerlerindeki hayvanların Erzurum kombinasyonuna ve hayvan pazarına getirilmeleri sebep olarak gösterilebilir.

2. Koyun Varlığımız.

Yurdumuzda mevcut koyun ve keçilerin 1967-74 yılları arasındaki sayıları, fert başına düşen miktarları, kesilenlerin %si ve karkas ağırlıkları Cetvel 5'de verilmiştir. Cetvelde görüldüğü gibi 1967 yılında 35 milyon olan koyun varlığımız, her yıl artarak 1973 de 40 milyona ulaşmıştır. Bu rakam dünya koyun üreten ülkeler arasında oldukça yüksek bir düzeydedir. Fert başına düşen koyun sayısı hiç bir yılda 1'in altına düşmemiştir. Kesim yüzdesi, sığırlarinkinden her zaman için yüksek olmuştur. 1970 yılında % 18.40 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Koyunlarımızda karkas ağırlığı, sığırlarda olduğu gibi pek düşüktür.. Cetvelden de görüldüğü gibi

12.85 kg. ile 12.07 kg. arasında değişmektedir. Üretim istatistik verilerinde sadece koyun eti olarak görülmekte kuzu eti üretimi ayrıca verilmemesinden karkas ağırlığı bu derece düşük görülmektedir. Esasında koyunlarda karkas ağırlığı 25—30 kg. civarındadır.

Et ihtiyacımızı teminde keçilerin de önemli bir yeri vardır. Zira her yıl bir milyonun üstünde keçi kesilmektedir.

Cetvellerimizde verilmemiş olmasına rağmen burada mandalardan da bahsetmek gerekir. Zira her yıl 100 000'in üzerinde manda kesimi yapılmakta ve hemen hemen keçi eti üretimine yakın miktarda manda eti sağlanmaktadır.

1974 yılında manda eti de dahil olmak üzere cetvellerimizdeki et üretimi 225 345 ton'dur. Bu miktarın % 46'sını sığırlardan, % 38'ini koyunlardan, % 8,5'ini keçilerden ve kalan % 7,5'ini de mandalardan sağlamaktayız. Esasen yurdumuzda reel et üretimi buradaki rakamların üç misline yaklaşmaktadır. Şu halde geriye kalan miktardaki etler resmi olmayan kesim yerlerinden sağlanıyor demektir.

Cetvel 5. Yurdumuzda Koyun ve Keçi Sayıları, Bunların Fert Başına Düşen Miktarları, Kesimlerin Yüzdesi, Et Üretimleri ve Karkas Ağırlıkları.

Fert başına düşen	Kesilen koyun	Kesim % sl	Koyun eti üretimi ton	Karkas Ag. kg.	Keçi sayısı 1000 baş	Fert başına düşen	Kesilen keçi	Kesim % sl	Keçi eti üretimi ton	Kar. Ağ. kg.
1.09	5 168 545	14.40	66 438	12.85	17 659	0.5	1 537 009	8.00	22 959	14.94
1.09	5 337 044	14.58	68 507	12.84	20 637	0.6	1 442 041	6.98	21 530	14.93
1.06	5 924 260	16.29	75 023	12.66	20 267	0.6	1 576 591	7.77	23 558	14.94
1.03	6 712 640	18.40	82 223	12.25	19 483	0.5	1 739 206	8.92	25 846	14.86
1.01	6 398 000	17.40	80 055	12.51	18 863	0.5	1 836 516	9.73	27 555	15.00
1.04	5 909 885	15.22	71 039	12.02	18 463	0.5	1 514 993	8.20	22 880	15.10
1.05	5 998 650	14.76	72 410	12 07	18 700	0.5	1 401 395	7.49	21 065	15.03
1.04	7 124 835	17.52	86 495	12.14	18 746	0.5	1 282 110	6.83	19 255	15.02